

დაბრუნება ტრიტონთან

რეზიუმე

წინამდებარე პრეზენტაცია წარმოადგენს მიმდინარე კვლევითი სამუშაოს კონკრეტულ ასპექტს. ჩემი მიზანია, არა შედეგების ჩვენება, არამედ, კონკრეტული ელემენტის, ტრიტონის ინტერვალის შესწავლის მიმართულებით გადადგმული პირველი ნაბიჯების დემონსტრირება.

ქართული ჰარმონიული გრამატიკის ეს ერთ-ერთი ფუნდამენტური პარამეტრი, სახასიათო კოლოტირს ანიჭებს გელათის სკოლის ზოგიერთ საეკლესიო საგალობელს, თუმცა, არა ისეთი ხარისხით, როგორც სვეტიცხოვლის ან შემოქმედის სკოლების საგალობლებს. ობიექტისადმი მიდგომა განხორციელებულია პედაგოგიკისა და კომპოზიციისთვის დამახასიათებელი მუსიკალური მეთოდებით, რადგან ეს დისციპლინები პერმანენტულ ინტერაქციაშია ჩემს კვლევებთან. ეს საშუალებას მძლევს, სხვადასხვა რაკურსით შევისწავლო რთული ჰარმონიული სტრუქტურები.

და, მაინც, რა მაინტერესებს ამ ინტერვალში?

მინდა, შეგახსენოთ ჩემი პირველი გამოსვლა მრავალხმიანობის მეხუთე საერთაშორისო სიმპოზიუმზე 2006 წელს, რომელზეც ჩემი მოწვევა ტმკსც-ის მიერ, პროფესორ სიმპა არომის წყალობით მოხდა. მაშინ ჩემი პრეზენტაციის საგანი იყო „ვაგოგოს ვოკალური პოლიფონიები“. ეს იყო აფრიკაში, კერძოდ, ტანზანიაში, ჩემ მიერ წარმოებული სისტემური კვლევის შედეგები, მატერიალიზებული არაერთ აკადემიურ ნაშრომსა და აუდიოვიზუალურ გამოცემაში. მაშინ გამოყავი ვაგოგოს მრავალხმიან სიმღერებში გავრცელებული რამდენიმე პოლიფონიური ხერხი, როგორიცაა: ოსტინატო, ბურდონი, პარალელიზმი და ჰომოფონია, კანონი და ჰოკეტი (აუდიომაგალითი სანოტო მაგალითი 1.).

რაც შეეხება მუსიკალურ სისტემას, იმ დროს მოკლედ შევეხე (თუმცა, კარგად ვაცნობიერებდი მის მნიშვნელობას) პენტატონიკური ანჰემიტური კილოს გამოყენებას (სი-ლა-სოლ-ფა-რე), რომლის სპეციფიკურობას განსაზღვრავს იმპლიციტური ტრიტონი (სი-ფა). ეს ინტერვალი ექსპლიციტურად, თავს იჩენს მრავალ სიმღერაში და გოგოს მუსიკას განსაკუთრებულ ჰარმონიულ კოლორიტს ანიჭებს, როგორც მისი მუსიკალურ იდენტობის განმსაზღვრელი ნიშანი.

ტრიტონის, როგორც ვაგოგოს მუსიკალური სისტემის შემადგენელი ნაწილის, ვერიფიკაციისა და აღიარების ფაქტი, თავდაპირველად, ჩემთვის შოკის მომგვრელი აღმოჩნდა, მაგრამ, იმავე დროს, აღმიძრა დაუოკებელი მუსიკოლოგიური, პედაგოგიური და კომპოზიტორული ინტერესი. სწორედ ამ მიზეზით, დავიწყე ინფორმაციის ძებნა მისი წარმომავლობისა და ფუნქციონირების შესახებ დასავლეთევროპულ მუსიკაში 2 ათასწლეულის მანძილზე.

რა ვიცი ტრიტონის შესახებ?

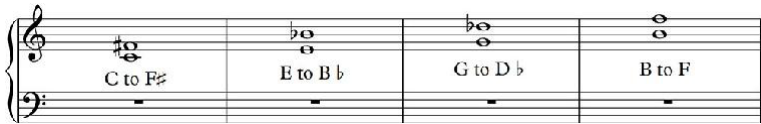
- შუასაუკუნეების თეორეტიკოსებმა (*Musica Ficta*) მას უწოდეს „ემშაკი მუსიკაში“, ხოლო ბერმა გვიდო არეცოელმა მისი აკრძალვის ინსტიტუციონალიზაცია მოახდინა, რაც შენარჩუნებულ იქნა აღორძინების ეპოქაში და, რის შედეგებსაც დღესაც ვხვდებით მუსიკალური განათლების სფეროში.

- ამგვარი კვალიფიკაცია განპირობებული იყო ტრიტონის ინტერვალის რთული ინტონირებითა და მელოდიურ-ჰარმონიული არასტაბილურობით, „სმენისათვის

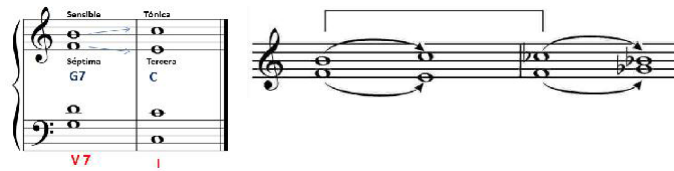
უცნაური და შოკისმომგვრელი ჟღერადობით“. ამგვარმა მიუღებლობამ და აკრძალვამ განსაზღვრა ტრიტონის „დისონანსად“ გააზრება და სახელდება, რაც სრულიად ენინააღმდეგება ამ ინტერვალის ჰარმონიულ კონცეფციას ქართულ მუსიკაში.

მუსიკალური სისტემატიკის თვალსაზრისით, ჩვენ ვიცით, რომ:

- ტონალურ სისტემაში ეს არის ინტერვალი, რომელიც შედგება სამი მთელი ტონისაგან – გადიდებული კვარტა (IV და VII საფეხურებს შორის) ან შემცირებული კვინტა (VII და IV საფეხურებს შორის).

- ის დამახასიათებელია ყველა მაჟორული და მინორული (ჰარმონიული და მელოდირი) კილოსთვის და მისი შემადგენელი ორი საფეხური აუცილებლად ექვემდებარება გადანყვეტას (IV-III, VII-I).

- საინტერესოა, რომ ერთმანეთის „ანტიპოდი“ ტონალობები შეიცავს ენჰარმონიულად ერთ და იგივე ტრიტონებს. მაგალითად C dur-ის ფა-სი უდრის Ges dur-ის ფა-დო ბ-ს. ოქტავის ორ ტოლ ნაწილად დაყოფის ფაქტი ცხადყოფს, რომ, ერთი და იგივე ბგერა, შეიძლება, ფუნქციონირებდეს ორი, განსხვავებული სახით, ენჰარმონიული კონტექსტიდან გამომდინარე.

მაგალითად, ფა და სი, შესაძლებელია, იყონ სოლ-დან აგებული დომინანტსეპტაკორდის ბგერები, რომლებიც წყდებიან C dur-ის დო-მი ტერციაში. თუმცა, ენჰარმონიულად შეცვლილი იგივე ბგერები – მი# და სი, დო# -დან აგებული დომინანტსეპტაკორდის ბგერებია და წყდებიან Fis dur-ის ფა#-ლა# ტერციაში.

- ჰეპტატონურ ბგერათრიგებში, ისევე, როგორც ძველი კილოებში, ტრიტონი ჩნდება მხოლოდ ერთხელ და განსაზღვრულია ზუსტი მომენტი და ხმის მოძრაობით.

- დასავლურ მუსიკაში ამ ინტერვალის ზემოაღნიშნული თავისებურებები, მის გამორჩეულ და „გამომსახველ“ ხმოვანებასთან ერთად, ტრიტონს განსაკუთრებულ მდგომარეობაში აქცევს სხვა ინტერვალებთან შედარებით.

- მთლიანობაში, გელათის სკოლის საგალობლებში ადგილი აქვს რაღაც ტრიტონის მსგავსს, რაც სახასიათო კოლორიტს აძლევს კონკრეტულ ჰარმონიებს.

ზოგიერთი მაგალითი ევროპული მუსიკიდან

გარდა გელათის სკოლის, ტრიტონის შემცველი საგალობლების მოსმენისა, იმისათვის, რომ დავკვირვებოდი ამ ინტერვალის „ქმედებას“ და მოძრაობას სინტაქსში, დავიწყე დასავლეთევროპული მუსიკის შესწავლა ამ მიმართულებით. როგორც დასაწყისში ვთქვი, მუსიკოლოგიურ კვლევებთან ერთად, ტრიტონს მივუდექი პედაგოგიური და მუსიკალურ-კომპოზიციური კუთხით.

ზუსტად ისე, როგორც მუსიკის აღწერა არის ანალიზის პირველი საფეხური, ტრიტონზე დაკვირვება პედაგოგიური (პრაქტიკისა და ექსპერიმენტების გზით) ან კომპოზიციური (მუსიკის შექმნის გზით, რომელშიც ტრიტონი სტრუქტურული ელემენტია) თვალთ, ბადებს ლოგიკას, რომელსაც, შეუძლია, დაგვეხმაროს ამ მოვლენის სხვა რაკურსებით დანახვაში.

ქვემოთ მოტანილია რამდენიმე მუსიკალური მაგალითი ცნობილი კომპოზიტორების ნაწარმოებებიდან, სადაც ტრიტონი, აშკარად თუ შეფარულად, არსებობს და მოქმედებს, როგორც შესაფერისი მელოდიური ან ჰარმონიული ელემენტი (სანოტო მაგალითები 2-10)

პედაგოგიური მიდგომა ტრიტონთან

ტრიტონის მიმართ ცნობისმოყვარეობამ მიბიძგა, მივდგომოდი მას განათლების თვალსაზრისით, ანუ, შემექმნა მარტივი კანონი, რომელიც კლასის რეპერტუარის სიმღერებში გადიდებული კვარტის არსებობის ნორმალიზებას მოახდენდა, ინტერვალის, რომელიც, ჯერ კიდევ სტიგმატიზირებულია მუსიკალურ განათლებაში და განიხილება განსაკუთრებული ინტერესის გარეშე, როგორც, რაღაც ერთჯერადი. ამ მიზნით, შევქმენი სამი ხმის წრიული კანონი, რომელშიც ტრიტონი ჩართული იყო მელოდიაშიც და ჰარმონიაშიც. ამ მუსიკის შესრულებამ ახალგაზრდებთან ერთად, რაც, თავისთავად, უაღრესად საინტერესო აღმოჩნდა, შექმნა ჰარმონიული ატმოსფერო, მსგავსი გელათის სკოლის საგალობლებისა, რასაც მათში „ფერადოვანი“ აკორდები ქმნის (აუდიომაგალითი სანოტო მაგალითი 11).

შემოქმედებითი მიდგომა ტრიტონისადმი კომპოზიციური კუთხით

ანალოგიური მიდგომით, ოლონდ, უფრო დიდი მიზნებით, შევქმენი საფორტეპიანო ნაწარმოები, დაფუძნებული მხოლოდ ტრიტონებზე. ინტერვალის ასეთი არჩევანი მკვეთრად ავინროვებს ჰარმონიულ ასპარეზს და, საინტერესო შედეგის მისაღწევად, გაიძულებს, შეიმუშავო ორიგინალური კომპოზიციური ხერხები. კლოდ დებიუსის საფორტეპიანი ეტიუდებით შთაგონებულმა (მათი შესრულების სიამოვნება მქონდა სტუდენტობის წლებში), სადაც კომპოზიტორი სხვადასხვა ჰარმონიულ ატმოსფეროს ქმნის სპეციფიური ინტერვალებით (კვარტა, კვინტა, სექსტა, ოქტავა), გადავწყვიტე, დამეწერა ნაშრომი ტრიტონების შესახებ, რომელსაც ლოგიკურად „Diabolus“ დავარქვი (აუდიომაგალითი).

მიუხედავად იმისა, რომ ეს არის წმინდა შემოქმედებითი გამოცდილება, ამ ეტიუდის კომპოზიციაში, საშუალებას მომცა, კვლავ დავფიქრებულოყავი ტრიტონზე, მაგრამ სხვა კუთხით. ვიცი, რომ ამ ტიპის მიდგომები შეიძლება იყოს ძალიან სუბიექტური, მაგრამ ეს ხაზს უსვამს ამ ინტერვალის ქცევის აღქმის ხარისხს სხვადასხვა ჰარმონიულ კონტექსტში.

გელათის მონასტრის საგალობლების კარიბჭე

როგორც ამოსავალი წერტილი, იმ როლზე დაკვირვებისათვის, რომელსაც ტრიტონი ასრულებს ქართულ ჰარმონიულ სინტაქსში, ავირჩიე ქართველებისთვის ძალიან კარგად ცნობილი ლიტურგიკული საგალობელი „განათლდი“. ამ ერთის მსგავსად, შემიძლია ავირჩიო ნებისმიერი სხვა, რადგან მათ უმეტესობას მსგავსი მახასიათებლები აქვს. ვგულისხმობ ისეთ საგალობლებს, როგორებიცაა:

- „ესე არს წმიდა და ჩინებულ დღე“. ხმა I, აღდგომის VIII ძლისპირი. გელათი
- „გიხაროდენ შენ, წმიდაო დედუფალო“. სულთმოფენობის IX ძლისპირი. გამშვენებული კილო. გელათი

- „წმიდაო, წმიდაო, წმიდაო, უფალო, საბაოთ“. გამშვენებული კილო. გელათი
- „ნეტარ არს კაცი“. მწუხრის VIII ხმის საგალობელი. გამშვენებული კილო. გელათი

• „ღმერთი ხარ მშვიდობისა“. შობის V ძლისპირი. ხმა 1. გელათი
ახლა, ვთავაზობ აუდიტორიას, მოუსმინოს საეკლესიო საგალობელს „განათლდი“, იმ ვერტიკალის მითითებით, რომელზეც ჩნდება ტრიტონი. მართალია, ეს ჟღერადობა ხანმოკლეა, იგი სავსებით აღქმადია ყურისთვის, თავისი ექსპრესიულობისა და ფერადოვნების წყალობით, რაც გელათის მონასტრის მრავალ საგალობელს ახასიათებს.

ეს გახლავთ ჩემი კვლევის საწყისი ეტაპი, რომლის შედეგებს, იმედი მაქვს, მომავალ შხვედრაზე წარმოგიდგინო. (აუდიომავალითი სანოტო მავალითი 12)

თარგმნა მაკა ხარძიანმა

აუდიომავალითები

აუდიომავალითი მოკლე ნაწყვეტი ციპანდეს რეპერტუარიდან

აუდიომავალითი ფრაგმენტი კანონიდან „ქარი“, რომელსაც ასრულებს ახალგაზრდა სტუდენტთა გუნდი.

აუდიომავალითი ნაწყვეტი Diaboulu-დან.საფორტეპიანი სტუდია. 'Cuadernos del Tiempo' @Polo Vallejo

აუდიომავალითი „განათლდი“. გელათის სკოლა. ანსამბლი ბასიანი CD *Georgia: Sacred and Secular Polyphony*. Ocora / Radio France